

ADATTÁR.

BESSENYEI GYÖRGY DEBRETZENNEK SIRALMA C. EDDIG KIADATLAN POÉMÁJA.

XVIII. századi irodalmi megújulásunk lázas tevékenységü, szervező vezérférfia s a franciás iskola megteremtője: Bessenyei György bizony-bizony megérdemelte volna, hogy elmetermékeinek teljes kiadása legalább halálának századik évfordulójára (1911) megjelenjék. Maga által kiadott művei teljesen elfogytak, s közülük csak három jelent meg modern kiadásban. A cenzúra miatt eredeti vagy másolati példányban, kéziratban maradt művei közül, halála után, mindössze néhány jelenhetett meg. A többiek, a nagyobb rész, ma is könyvtáraink kéziratáraiban hevernek. Néhány munkája pedig még mindig lappang, vagy talán örökre elkallódott. (*Dudásból lett doktor és egyéb szindarabok; Sully miniszter élete.*)

Mivel a mostani válságos viszonyok között alig remélhetjük, hogy jeles irodalmi úttörőnk összes kiadott és kiadatlan művei egyhamar teljes kiadásban jelenjenek meg: kívánatos, hogy legalább a kéziratban maradtakat igyekezzünk kiadni.

Ez alkalommal Bessenyeinek fenti című, a debreceni 1802. jún. 11-iki nagy tűzvész hatása alatt ugyanazon évben alexandrinusokban írt poémáját adom ki, mely egy eredeti és egy másolati példányban maradt ránk. Az eredeti a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona. (4r. 64 l. Jelzete: Quart. Hung. 148.) Címlapján a következő följegyzés olvasható: «Idiographum Georgii Bessenyei de Eadem I. Comitatus Bihariens. Tab. iudiciariae Assessoris an. 1811 Museo nationali in Testamento legatum, obtulit Miller mpr.» A másolati példány a sárospataki református főiskolai könyvtárban őriztetik. (4r. 52 l. Jelzete: 82/b. sz.) Egybe van kötve szerzőnknek *Az ember poémábann az Anglus Popnak elméje szerint* c. tankölteményével, mely egészen új, bővebb kidolgozása *Az embernek próbája* c. tankölteménynek. Tomory Dezső szabolcsi ref. lelkész ajándékából jutott a sárospataki főisk. könyvtár birtokába 1910-ben.

A költemény címlapja: *DEBRETZENNEK | SIRALMA | POÉMÁBAN. | Bessenyei György. | 1802. | Szövegét alább az eredeti kézirat-hoz egészen híven adom. A sorok számozása tőlem való.*

ELSŐ SZAKASZ.

Le rajzoltatik az Égés: annak pusztítása: a népnek keserve;
és a Végezésnek tsapása, szóba fordul.

- Melpoména!* szóly hát az emlékezetnek:
Énekeld keservét e szörnyű esetnek!
Mnemozina ere szült volt Jupitertül
Ki akkor fellege közt Olimpuson ül.
5. Te tudod siratni a veszedelmeket,
És énekbe venni a nagy eseteket.
Jöj le Parnassusról! nézd a Halandókat;
Szánakozzál rajtok: sirassad sorsokat:
Tedd halhatatlanná az emlékezetben,
10. Keserves esetek, minden íz, életben,
Száz esztendőn túl is, hogy maradékaink
Sirassák e romlást; 's hallják panaszaink.
Ó Világ ISTENE! hogy rejtezel így el
Gyenge látásunktul a Végezésekkel?
15. Kezed sullya miért ily keserves rajtunk?
Lám! neved tisztellyük: hozzád fohászodunk!
Szüntelen tsak tüzzel emészted Városunk,
El réműl, 's bújdosni kész minden lakosunk.
Nem régen égtünk meg: Újra meg épültünk,
20. Alig végezhattük 's meg semmivé lettünk.
Miben áll a vétktünk más halandók felet?
Bűn nélkül valóvá Széked előtt ki let?

Örök Végezés, a Természet által, és annak eseteiben.

- Hogy vannak esetink elrejtve közöttünk
Melyek közt tsak vakon tévelyeg életünk?
25. Az Örök Végezés tész é úgy magában,
Hogy a tettét huzza utánna dolgában?
Vagy a viszontagság zivatar tengere,
És a testnek vérnek bennünk ütő ere
Szerentsére hánynak e nagy tolongásban,
30. Eset fergetegben és vak állongásban?
Már a Veszedelem meg állot mellettünk,
Rólla mégis semmit észre nem vehetünk,
Nem óltalmazhattuk ellene éltünket:
Tsenedesen hozza ránk kínos esetünket.
35. Örökös setétség tartya kebelébe,
Egy szökéssel ugrik az Ember szemébe.
A napnak mosolygó világa fel veszen
Ágyadbúl, 's dolgaid közzé lábra teszen.
Foglalatoságid meg elégedéssel
40. Viszed, és az URAT tsened énekléssel
Ditséred Lelkedben már reggel Házában,
Ki ilyen jó hozzád örök irgalmában.
Tapasztod szívedet: érzed boldogságod
Sehol sem üt a baj: nints nyomorúságod.
45. *Mely jól van e világ ekként teremtetve,*
'S Az ÚR áldásával szépen rendeltetve!
Így szóllasz magadban hasznodat érzvén,
Minden szükségedre valót bé szerevén.
Meg áldod, öleled gondos Feleséged:
50. Egésségesen élsz, és minden gyermeked.
El rejtéd magadat a nagy tsendességben,

- És tudsz szomszédiddal élni békességben.
E szerint szerentséd szárnyain nyugoszol,
És bődögságodnak ölében aluszol.
55. Had járjon a világ sok viszontagsága;
Még is van éltünknek azért bődögsága.
Szabadság, egészség, háznép, jövedelem! . . .
Táplálják kedvedet: nintsen veszedelem.
De mikor sorsodnak pusztító ördöge
60. Meg indul, 's kedvedbe belé esik döge,
Mikor lábod előtt lövi fel a mérgét,
Mint a Vezuvius habokra dült tüzét:
Öszve tsapod kezed, jaj szóval kiáltva,
Ijjesztő lármádat panasszal fel váltva.
65. Sorsodnak szép Ege körülted bé borúl,
Villámlik: el-terül, 's szikrája reád hül.
Tüzet vét házadnak: szörnyű ropogással
Emelkedik, bojong, iszonyú zúgással.
Mérges lehelleti vagyonod faldossa,
70. És épületedet szelekre kapdossa.
Bolyongó lángjával mindég fohászkodik,
A magas alkotmány alatta rázkodik:
Düllöng, zug, láng habja, 's a fellegek táján
Kavarog füstü közt el búsúlt lármáján.
75. Keservesen nézik, a tűz mere megyen
'S E veszedelemben áldozat ki legyen?
Rá függeszti szemét; meg hal a szívében,
Ehol jön! fuldokva szállal meg lelkében,
Mindjárt házamon lesz! . . . ahol ég már amott!
80. Jajt kiált, és el dül, úgy, mint élő halott.
Gyötrelme meg fojtja, létében el olvad,
És fájdalmai közt ájulásra marad.
A kavargó szelek egymástul kapkodgyák
A tüzes perjéket, 's kézről kézre adgyák.
85. Huszadik házra is el vetik, hol meg ül,
Ugy tsallyák az embert széllyel az égéstül.
Ez ere, az ara szalad pihegéssel,
Fuldokló beszéddel, és el ijjedéssel.
Taszigállják egymást: kiáltanak: fére!
90. E bukik, a téved, 's nem tud menni mere.
Döbörgés, tolongás; a nép kiáltása,
Rohanás, ropogás; a lángnak zugása
Töltik bé a várost rémítő lármával
'S keserves népének nagy jaj siralmával.
95. Hol innen, hol onnan fordul vissza a szél,
Emeli a tüzet, hol nagy fedelet lél.
Minden uttza tele van a nagy lármával:
Ez itt, az ott vonnya bútorát magával.
Segítségét kiált, szavát bé harapva,
100. 'S ki vontzolt tzuláját a földre le tsapva.
Menne még: nem lehet: le omlot a nagy tűz,
Éget, 's ropogása magátül mindent üz.
Tsak sírva néz már rá, és úgy vetegeti.
Hogy az el terjedt tűz majd miét égeti.
105. Most az ágyam füstöl: amaz, a szalonnám,
Most a Bankók hadgyák el a kitsiny ládám.
Keresd meg ezüstyét öszve oladásban!
Vedd hasznát ötvösnek való el adásban!
Nem lehet perjéjét a fellegek közzül
110. Le hozni! A káros felére megörjül.

- Jégy pénz!* a Hatalom így parantsol néki,
 Arát szab, ja hanem értzé nem teheti.
 A tűz próbál itt meg aranyat, ezüstöt:
 Nem lehet botskorbul tsinálni réz üstöt.
115. Oda van értéked a Bankó hamvával,
 Yagyonodat füsté tette lásd! magával.
 Így hát ez álom pénz, károd kettőzteti
 'S A mid van örökre vélléd el veszteti.
 A papirost pénzé világ kinnya szüli:
120. Szükség szorit mikor a Hazát meg üli.
 A szép Portékákat húzzák a házakból,
 És aki emeli, szemébül könyve húl.
 Kő bólozat alá, vagy a mélységekbe
 Pintzékre hányják le a setétségekbe.
125. Nintsen már bátorság véllék a föld színén
 Sem a piatzokon, sem az utza szegén.
 Mindenüt zug a tűz, minden részre halad,
 Mit tegyen már néki? tsak előtte szalad.
 Az uttzák Egeit heve fel forrallya
130. Élő test már ezt itt sehol ki nem állya;
 A ki oda búvik, mérge földhöz üti,
 És véres testében egészen megsüti.
 Egybe ölelködzik a nagy láng keresztül
 A széles uttzákon, hová száz ház is dül.
135. A Vízi Puskákat lármával vontzollyák
 Dütik, fatsargattyák, éléb, hátráb tolyyák,
 De a segedelmek végre ara szorúl,
 Hogy kerekék, fájak nékik is mind meg gyúl.
 Bő borítottya a nagy lánggal bojongó tűz
140. És mellőle kit kit, ki hozzá áll, el üz.
 Egekig tsapkod már e nagy tűznek lángja:
 Öleli a Tornyot! . . melegsik harangja.
 Szelek közt szörböli rémitő ürege
 A lángot, gyomrába, és hevül hidege.
145. Sikólt, kavár, rémit, a tűz, láng mérgével,
 Hogy el olvassza ez nagy testet hevével.
 De temérdeksége e szép Értz állatnak
 Vállat dütt, 's ellent áll e szörnyü ostromnak.
 Zugással fújja ki a tűz lehelletit
150. Magábül, és hangal teszi feleletit.
 A pusztító erő koronájába kap
 Felette körülte száraz fákba harap.
 Eledeléhez nyúl, mely mind hamvába húl
 'S A száz másás Harang helyébül meg indúl.
155. Dül, rohan le felé, töri a gerendát,
 'S Még egyszer ezeken fel függeszti magát.
 De az égés tűzét itt is ki terjeszti,
 'S A falba rakott fát mind szénné emészti.
 Meg indúl ez Értz test: nagyot fohászcodik,
160. El dül, és alatta a föld meg rázkodik.
 Ez hát az az állat, mely magasságon ült,
 És a nép körülte annyiszor egyben gyült.
 Szomorü hangjával az ÜRNAK áldozot,
 S, A széles Egek közt ekként kiáltozot:
165. „Gyertek már Halandók! e világ Istenét
 „Imádni . . . Hallyátok! hirdetem nagy nevét.
 „Itt tegyetek vallást örök Hatalmáruul,
 „A Valóságáruul, és nagy Irgalmáruul.“
 Mennyei szózatyyát így teszi hangjával,

170. 'S Idvességet jelent kiáltó szavával.
De már a földön ül: szájával meg némúlt,
És hirdető szava testébe belé fült.
Nagysága egy részét a földbe sijjeszti,
Nézőit, a mi még kin áll, meg ijjeszti.
175. Elefánt Ökröket kötnek derekához,
És feszítő fákat vetnek oldalához,
De ez az Értz halom megmozdulhatatlan,
'S Véghetetlen terhe, így, el birhatatlan.
Örökké valóság láttzik fekvésében;
180. 'S Úgy mütattya teste nagy nehézségében,
Mintha ott maradna e Világ végéig
Éz az emberi Nem meg itélléséig.

Pusztulás. Tsendesség.

- Az Ítélet szünik, hanem keze hejét
Ot hadgya, 's le hajtya Debretzennek fejét.
185. A tűznek tengere, emésztő lángjával
El tűnt a szelek közt rémitő hajjával.
A mere meg fordúlt, mindent meg emésztett
Fellegre repített, avagy hamuvá tett.
A látás elterült e nagy tűz omláson . . .
190. Kiki nézi, 's zokog szíve, magánosan.
Tekintik nyomdokát kínos bámúlással
El keserédséssel 's belső ájulással.
Őszve porlott falak: üszögös oszlopok
Mutatták e' setét bús térségen magok.
195. Hamvakat kapkod-fel a szél és vélek fut,
Itt, ott füstölög még: a tűz, el nem alut.
E pusztulás között szomorú hallgatás
Borong, és nem hallik panasz, sem jajgatás.
A szívet halálos fájdalom nyomta el . . .
200. Nem lehet mondani ezt ki, beszédekkel.
Mind sírást, mind panaszt meg haladot kára
Nintsen e vesztésnek határozott ára.
Ó! ki mondhatná meg, mi itt a vesztesség?
Senki sem halandó, tsak a nagy Istenség!
205. Néma keserőség verte le a Várost,
'S Tsak gondolkodni látz benne minden lakost.
Ez, házának füstös fala közt, ott piszkál,
Hogy majd, mit használna, még olyanra tanál.
Amaz amott le űlt: kezét össze tette
210. Térdén; és a fejét alá eresztette,
Egyik lábát űlve, mássára halmazza,
Hallgat: a földre néz, 's tsendesen lógazza.
Néha meg tsóvállya fejét keservében
Hosszan fohászkozik, és el fül szívében.
215. De még is nem szólhat: örökké tsak ott űl,
'S Vére, reménysége a testében meg hül.
Olykor, hogy tsak álom, magát úgy hiteti,
És a veszedelmet, rá nézve tetteti.
Útra igazgatná esetét fejében,
220. De e világ dolga nem fér velejében.
Sehogy sem érti meg az ÚR Végezését,
'S Miért húzta reá e nagy büntetését.
Tsak inségét érzi, másra nem érkezik,
'S Hogy segittsen magán arul vélekedik.
225. A szorult Halandó szabadulást keres:

- Az okoskodás is keserves ha ehés.
 Első az eledel: osztán mindent tudhatz,
 És jól lakva, Menyűrül földrül okoskodhatz.
 Elöl megyen a test siggató szüksége — —
230. Mert az éhezőnek esze is, insége.
 Az el pusztult embert nehéz vigasztalni . . .
 Mikor nints hogy élni, tudod, job meg halni.
 Böltesség, Hit, Vallás, vagy Filozofia!
 De ha köldülni kell, éltednek tsak sírja.
235. A kinek mindene oda van, adgy enni:
 Nem lehet tsak szóval tsendességbe tenni.
 Bár ha feje felett az Egek meg nyílnak,
 Hideg vérrel nézi, ha semmit sem adnak.
 Az el pusztult testvér, testvérijére akad,
240. Szévedeznek itt-ott, 's szemek sírva fakad.
 Egymásnak nyakába borulva zokognak
 'S Könyhúllatások közt mélylen fohászknaknak.
 Ez, amazt kesergi: mindenek el éget:
 Jaj szóval töltik bé a levegő Eget.
245. A nézők keservét ezzel meg ujittyák,
 És fájdalmaikba jobban bé borítyták.
 Mást szánva, 's magamat; kinom kettőzteti,
 És nyomorúságom kéttzer érezteti.
 Az atya el pusztúlt gyermekeit nézi,
250. És belső gyötrelme a szívénel vérzi.
 A szánakozásba érzése belé fül,
 Fére fordúl, és a könyve szemébül húl.
 A gyermekek látván szüleiket sírni:
 Nagy Isten! hogy kellyen e fájdalmat bírni?
255. Így fohászknak fel a magas Egekre,
 Törvén kezeiket 's tapasztván szívekre.
 Valaki sorsában tsak egy szívvel érez,
 'S Gyermekekérül, mint van? esetet nem kérdez.
 Viszontagsága közt fájdalma egyszeres
260. És terhe életén, viselésre keves.
 De a kinek sok szív dobog a vérében
 És annyid magára oszol el kedvében,
 Valamikor szenyved egy 's más származása
 Hijában nints baja: nem lehet nyugvása.
265. A töb gyönyörűség töb fájdalmat okoz,
 Most kedvedben renget, az után fel áldoz.
 Ha nintsen gyermeked, nem élsz örömmével
 Sem nyájjasságával, sem a gyötrelmével.
 A Fő Tanáts fel kél: Házánál őszve gyül,
270. Nem veti fel szemét: ki ki halgat, 's tsak ül.
 Nints benne bátorság másra tekinteni,
 És annak szívére töb könyvet hinteni.
 Senki sem vetheti szemekre szemeit,
 Hogy ne sokasítsa másban gyötrelmeit.
275. Tudod, a tekintet, hogy szívet magyaráz,
 'S Az okos ha rád néz, benned ritkán hibáz.
 Szívednek tükörét szemedben visgállják
 'S Hogy dobog mejjedben, véle ki tanállják.
 Már, keserűséggel, fájdalomra nézni
280. Mindenkor annyi, mint gyötrelmet tetézni.
 A Férfi rá tekint hív Feleségére
 Ott ül, és fejével le borúlt kezére.
 Kis gyermeke véle: kezét tsókolgattya
 Könyvez: *édes Anyám!* — karját simogattya

285. *Hol hálunk, mond, Anyám? meg vér itt az esső ;
Mennyünk valahová: azután majd késő.
Az Anyja fel kapja: elragadtatással
Szorította mejjéhez mélj fohászzkodással:
Könyhúllatásával testét el borította,*
290. *És szívét, gyermeke, halálra szorította.
Ó bánatos öröm! mond, kedves gyermekem
Egekre poklokra veted az életem.
Fájdalmim közt látom, hogy mire szültelek,
Te benned kínomra tetézett kínt lelek.*
295. *El ragatta tőlem a sors kenyeredet
'S Fájdalommá tette bennem életedet.
De a viszontagság truttzára fen tartom
Még is élelmedet, lelkemre fogadom.
Semmi ki nem ragad a karjaim között*
300. *Tsak a halál, míg a vérem mind meg nem hül.
Nyomozom szerentséd: útáiban üzöm
Ostrommal késztetem, 's életedre füzöm.
Te érted foggyon el végső lehelletem!
Fájdalmam is, mellyet okozol, szeretem.*
305. *Az Atya ezt nézvén, a szívében meg hal
Meg feszül fájdalmán: és fejér, mint a fal.
Keserve torkára árad: le nyeldekli:
A panasz, szívéből ajakait érdekli.
Gyötrelme rángattya: a nyelvével habog,*
310. *Szeme sírást mutat, mely szívében zokog.
Bánatját titkolni magát erőlteti
'S Kiadgya fájdalmát, midőn azt tetteti.
Feleség gyermekét! sírva hátorította,
Zokogva mind kettőt magához szorította:*
315. *Ó kedves gyermekim! édes a sírás is,
Mond, az ily tárgyakkal, 's öröm a bánat is.
Vigasztaljuk magunk: van Isteni Jóság,
Örök Gondviselés: menyeyei gondosság,
Nem olyan nagy eset, a hogy most gondollyuk,*
320. *És kárvallásunkban elménkkel fontollyuk.
Valaki születik köztünk az életre,
El kell szánni magát minden nagy esetre.
Másutt más Városok föld alá szjjettek
És életekben is halálra vettettek.*
325. *A lehető 's nagyub veszély el múlása
Lehet a kis kárnak itt vigasztalása.
A Fegyver, Háború ezer Helységet ront
'S Az ártatlanokból vér patakokat ont.
Élünk még gyermekim: szorgalmatossággal*
330. *Helyre áll életünk módgya, gondossággal.
Meg kell szünni tudgyuk a keserűségnek,
Mennyünk, esedezzünk a Nagy Istenségnek,
Ki meg áld az után ha elébb büntetett,
'S Ha meg ostorozott, osztán vélünk jól tett.*
335. *Igy köti bé sebéét végre a fájdalom
'S Mindenben fel éled a szép bizodalom.
Ki fújja az ember fájdalmát sírással,
Tsendes hallgatással 's idő változással.
Ha elméd nem bírja, meg bírják napjaid,*
340. *'S Bánatod el törlik szívedről, óráid.*

¹ A másolatban: *Párját és gyermekét . . .*

A Természet titok. A nagy Rend, Isteni Végezés. A sors,
fel fedezhetetlen.

- A Természet magát setétre rejtette:
Napfényen jelent meg, 's okait el tette.
A nagy Rend, mely úttján vezeti folyását
Mutattya e Világ forgását 's állását.
345. Rend hát a Teremtés egész állapottya,
Nints eset, hatalom, mely ezt változtattya.
Isteni Böltsesség: Természet törvényne,
És a Hatalomnak ragyogó napfényne.
Az Isten hibával, tudod, nem dolgozik:
350. Ha Rendet állít fel, az el nem változik.
Minden változtatás gyengéséget mutat:
Az ÚR nem veszen fel, mely téveszt, oly utat.
Az Örök Végezés magát el temette,
Esetünk a titkok mélységébe tette.
355. Száz értz kapu zárja el könyvét előttünk,
A mellyet keresve, tölle el tévettünk.
Nem járúlhat ide senki, ki halandó
Végezés, és mint a Világ, oly állandó.*)
Senkinek se lehet sorsát el kerülni:
360. Vakon kell mindennek esetibe dűlni.
Ha az ember látná előre esetét,
Változtatná uttyát, 's abban egyéb tettét.
Truttzólná az Eget: Örök Végezését
És a nagy Rend által meg tett intézését.
365. Nem lehet embernek látni olyan napon,
Mely még fel nem derült, 's éjjelben ül vakon.
Mely a Természetnek nagy setétségében
Van, virradta nélkül, 's nints fényességében.
Hogy lásd azt, a mi nints? hogy tudd magyarázni?
370. Hogy kerülhess mellé? hogy tudgy rá vigyázni?
Mig az Eset rejtve van a semmiségben
Hogy veszed fel, kérlek! a mély setétségben?
Az Örök Valóság nem sugdos filedbe:
Nem tudod hogy, 's mint lesz egész életedbe.
375. Nints Mennyei Posta: fűst az álom látás
El törölte már ezt Okosság, mind Vallás.
De ha előre tesz mindent a Végezés,
Hogy esik meg az illy keserves Rendelés?
Mért veretik földhöz annyi sok ártatlan?
380. Mért nyugszik a gonosz 's szenyved más, méltatlan? (a)
Házadnak a bolond, tüzet vét mérgébül,
'S Pusztulásod, az ÚR, el nézi Egébül.
A bűn lett eszköze bosszúállásának,
Mintha hatalma nem vólna rá magának.
385. Hanem, Igassága azt is meg bünteti,
Kivel a Végezést bé maga tölteti.
Mint Júdást, ki tsókját URának tettette,
Végezés: és érte poklokra vetette,
El kerülhetetlen vólt, tudod, az eset

Jegyzés. *) A világ mulandó, úgy hiszed, de a Végezés nem. Itt, e szó alatt: Világ, nem mostani formája értetik, hanem örök teste, akármely állapotban legyen. Itélet után is tsak lesz valami.

(a) Régi rettenetes ellenvétel a személyes Gondviselés iránt, melyre tsak Theologusok felelhetnek e Világon, a más Világgal.

390. 'S A ki el követte azért kárhozat lett.
Most is egyre másra büntetnek az Egek,
Nem tudgyuk mit hoznak fejünkre a tettek.
Ide, majd oda vét az Idő forgása,
És a viszontagság szörnyű kavargása.
395. A dolgok magokban mennek egymás által,
Okod van ha vígadtz, 's fére ülsz bánattal.
Ujjal mutattya ki eseted, mibül lett
A természet Rendin; hasznot, kárt miért tett.
Vak a viszontagság, a mely állásábül
400. Eseted ki rugja, és sorsodban meg dül.
Azt se tudgya kit üt; tsinál é valamit,
Hol okoz örömet, keservet hol indít.
Semmi felé nem lát, semmit sem is akar,
Még is minden embert változásba takar.
405. Valósága nélkül tsendes állásábül
Ki üt mint fergeteg, 's szerentsédben meg dül.
Egy hajszálnyi eset által lett változás,
Külömben meg nem lesz vala e pusztulás.
Úgy láttzik, az Eset, hogy tsak következés
410. Idő fordulása, 's nem örök Rendelés.
De az Isten, tudod, az állandó Rendet
Teremtébül tette, mely természetté lett.
A mi már meg esik a ki szabott Renden,
Annak állani kell e nagy Végezésen.
415. Nem erőltet az ÚR különös Postával,
Hogy valaki mennyen szembe halálával,
De ha a magasrúl ugrasz le, el veszel,
Ez itt a Végezés; oka magad leszel.
A nagy *Rend* alá van hát vetve életünk
420. 'S Az Örök időközön áll írva esetünk.
Akár így, akár úgy, Isten uralkodik,
Ő rendel, 's a ki nem így hiszi, tsak álmodik.
Szájjal parantsollya, vagy a nagy *Rend* által
Tsak Ő végezte el örök hatalommal.
425. E szerint sorsodnak állása, Végezés
És a nagy *Rend* által való el intézés.
De hogy a Természet felett lépésedet
Az ÚR maga vigye, kis, nagy esetedet:
Ellenkezésbe jön a dolgok sorával,
430. A nagy Istenséggel, és Igasságával.
Mikor az éjjelnek mély setéttségében
Valaki ölni megy a veszettségében,
Nem az ÚRnak keze viszi lépéseit,
A Természet által teszi meg bűneit.
435. Gonosz tetteiddel nem közös Istened,
Akaratod szerint kell tolvajjá lenned.
Végezés, Lelkeddel hogy ha tettzik jó légy
És akaratodbül gonoszúl, vagy jól tégy.
Így, sorsod, tettednek tsak következése,
440. 'S Az erköltsnek benned meg lett ültetése.
Emberi nemedet e nagy Természetnek
Atta által az ÚR, és minden esetnek.
Szelet, tüzet, vizet a Természet készit
Így, táplál, de amúgy veszedelmet indít.
445. A mi fen tart, ront is, a hogy az esetek
'S okosságod teszük reá feleletek.
Nem lehet oly dolog, mely akár hogy vegyed
Mindenhogy használlyon, akárhova tegyed.

- Szükséges a tűznek tested melengetni,
450. És a mire vetik azt ott meg égetni.
Mikor házadba kap, nem változtathattya
Természetit, 's magát el sem isólthattya.
Hogy egy dolog külön ellenkezés legyen,
Magától magában, mint tűz, 's víz úgy tegyen,
455. Nem állhat meg, tudod, a dolgok sorában,
Sem a fel fedezett Isten hatalmában.
Minden jónak rosszá kell ellened lenni
Ha úgy, mint kívánnya, nem tudsz véle tenni.
'S A mi kár nem lehet, soha, hasznot sem ad...
460. Így mérte sorsodat a Végezés reád.
Ez hát szemed előtt a *Rend* és Természet,
Hová a Teremtő sok ezer ösztönt tett.
Végezés, hogy Ember legyen okossággal,
Nem az, hogy most hová lépjek egy hágással.
465. Végezésből lettem, de hogy jobbra, balra
Mennyek, nem kényszerít, sem a bor italra.
Ez a körülöttünk fellegző Zűrzavar
Történeteinkkel mindent öszve kavár.
Ellenkezést mutat minden fordulása
470. Nem szűnik meg rajta a föld bámulása.
De a nagy *Mindenre* nézve egyenesség,
Nints itt ellenkezés, 's ami van, egyesség.
Érzésünk tsinállya a viszontagságot:
Nem láttyuk szemünkkel a nagy Valóságot.
475. Az öröm, fájdalom tsinál külömbiséget
Áldás, tsapás mutat köztünk Istenséget.
De a Természetnek nem fáj, hogy meg égtél
'S Minden élelmedben pusztulásá lettél.
Más az Ember Világ, más a Nagy Természet,
480. Mely nem érzi hogy szül, 's kezébül hogy étet.
Érzés, tudás nélkül viszi értelmedet,
Ő nem érez, 's néked szüli érzésedet.

**A szerentsétlen Eset, nem mindenkor különös Végezés szerint
való ostora a bűnnek.**

- Meg büntetett az UR hát Végezésébül
Debretzen? és szived, fájdalmába el ül.
485. Bűnösebb vagy mint más? kit kérdesz e végett?
Tüzet kapott házad . . . nád, fa vólt, 's el égett.
Végezés, hogy a tűz a hol van, égessen,
De nem az hogy ide, vagy oda tétessen.
Különös Végezés, a pipára tüzet
490. Tenni, 's kováts szénre hinteni a vizet?
A viszontagságnak menyköve Rómára
Tsak úgy ütött, és üt, mint más határára.
Mint a szelek között repülő fa levél
Úgy vagy, és vóltoddal sorsod is tsak úgy él.
495. A hab verés tudod, hol ide hol oda
Köt ki . . . Szélvész hánnya, vagy veti amoda.
A dolog Végezés; a mozgás vak eset:
Az akadó ott áll, a hol meg feneklett.
Ó, keserves község! nem bűnöd nagysága
500. Húzta rád e tüzet, sem nem gonossága.
Nints oly népes Váras mely tüzzel nem éget,
'S Időrül időre por, hamuvá nem let.
Akárki szentye légy, de az Ég mindenkor

- Fejed felett dörög, 's meg is üt némelykor.
 505. Az ember úgy láttzik, hogy vak esetekre
 Van sorsával vetve, és történetekre;
 De a Természetnek titkos valóságát
 Nem látjuk, és Rendin az állandóságát.
 Az egész Teremtést kellene ki nézned,
 510. Ugy osztán mindennek okáról itélned.
 Nem láttz: vakságra vagy itt, el ítéltetve,
 'S A Világ omlása közzé temettetve.
 Látod, hogy a dolgok tolongása között
 Elmédben, eseted, mindég meg előzött.
 515. A minek lenni kell, el nem kerülheted:
 Fájdalmát szívednek ki nem törülheted.

MÁSODIK SZAKASZ.

A Városnak régisége, érdeme, tere viselése, nagysága;
A kereskedés, jótétemény, szóba fordulnak.

- Hol van segedelmed szerentsétlen Város?
 Mít itél sorsodrúl a ki kegyes, okos?
 Itt, a keresztyénség romlásod láthattya
 520. És ha úgy akarja, mind helyre hozhattya.
 Vagy tsak vállat vonít, 's önnön költségédre
 Utasít jósága, 's nemes érdemedre?
 Ó! be nehezen jön az a segedelem!
 Mindent háttal fordít a nagy veszedelem.
 525. Sajnállya eseted: fére megyen tölled
 És szánakozással szól másnak felölled,
 Szépen hangzik szóval a kegyelmesség is,
 Igéret, adomány, 's a keresztyénség is.
 De a szerentsétlen mind magára marad,
 530. 'S Még az Emberség is érte kitsit fátad.
 Buzgóság, kegyesség keveset segítnek . . .
 Hasznához van forva szíve az embernek.
 Könnyeb könyörgéssel a kötelességet
 Meg tenni, és szájjal ditsérni az Éget,
 535. Mint adakozással érdemet keresni,
 És az idvességért költségekbe esni.
 Sorjára zsongolni szép Soltáraidat
 Könnyebb, mint pénzedet adni 's javaidat.
 Száz Misét hallani, szépen el mondani
 540. Nem oly sullyos, mint itt száz forintot adni.
 Hanggal követi sok, a kötelességet,
 Formában viselvén a keresztyénséget.
 Ha jó tselekedet nints kegyességédben
 Hallgass, vallásodról eszetlenségédben.
 545. Ha a Hatalmak közt Falut építeni
 Oly ösztön volna, mint várost porrá tenni,
 Siralmad, Debretzen! örömré fordúlna
 'S Háládatosságul könyved kitsordúlna.
 A sok *subsídium* gyűl milliómonként,
 550. Hogy a világ öllye magát ezerenként.
 Egész Europa *subsídium*bul áll
 Requisitióbul, 's úgy pusztít a halál.
 Egy Vár vételére: Város rontására
 Több kell, mint húsz Falu fel állítására.
 555. Utolsó költségig ezt, még is követik;

- Néked, pusztulásod, a nyakadba vetik.
 Hirdetik ugyan hogy alamisnalkodgyunk:
 E becsülhetetlen kárért mennyit adgyunk?
 Miből gyűljön össze? az adakozásból?
560. Az ilyen eleség, mint srét szem tsak úgy húl.
 A szegény magára hagyva keveset ad,
 A gazdag, ha kéred, bé tapasztya a szád,
 Országos erőnek kell sorsodhoz nyúlni,
 Külömben károdba tsak belé kell fúlni.
565. Nem érdeemelhet é e Város magában
 Első segedelmet a Magyar Hazában?
 Hol van régisége az emlékezetben
 A miolta szolgál, mint örök életben?
 Nézzed! halhatatlan, hogy addig adózzon,
570. Örökké fizessen, és mindég tartozzon.
 Királyhoz, Hazához meg fontolt hívséget
 Visel, 's szomszédihoz nemes emberséget.*)
 Véghetetlen terhet emel sokasága,
 Vármegyén is túl út adója nagysága.
575. Százanként adja ki a szép vitézeket,
 Kikkell öregbítik a Regementeket.
 Értz gyermekeket szül, ezt tézsi testével,
 És maga szoptaitya ölében tejével.
 Az idő ostroma nem veszti életét,
580. Egy ingben ki teszi hidegének testét.
 Fagy, esső, forróság, ízeit meg edzi
 'S Izmos termetével a lakását jedzi.
 Hússal él: nem böjtöl: szalonnával hízik,
 Azért erejéhez, karjaihoz bízik:
585. Hasznos a királynak hűsevő szokása,
 'S Testet is erőset nevel a Vallása. (a)
 A sovány étellel gyenge a szegénység,
 El húzza a dolog, és a böjtös inség,
 E Világon pedig az ütközetekben
590. Erő, bátorság kell a vitez Rendekben.
 A királyi széket erő őltalmazza,
 Tsudáit akárki bár hogy álmodozza.
 Nem szállanak alá a Menyből Angyalok,
 Hogy fegyverbe vegyék Zászlód körül magok.
595. Világi eszközök őrzik Trónusodat
 'S Dolgozó kezekkel tartod fen magadat.
 Ó! Felső Hatalom! akárhol, kiben légy
 És templomaidban akármely szokást végy,
 De még is meg aláz ha semmivé tesznek
600. És ellenségeid székedből ki vesznek!
 Ezt pedig jól látod, mert a Világ írja,
 Hogy a győzedelmet egy Vallás se bírja.
 Költsönben mindenik meg győzethetett,
 'S Mindég győzedelmes egyik sem lehetett.
605. Nem idvesség hát az, mely ütközetet nyér —

*) Vedd észre, hogy nem a Hentesekről van a szó. A vezérlő okosság értetik.

(a) Itt a Vallásról, nem Idvességre nézve van a szóllás, hanem tsak ezt állítom, hogy testiképpen, az erős eledel erősebb embert nevelvén, a nem böjtös Vallás is katonának jobb másnál. A minthogy a Hadi seregekben Táborozásnak idején a Böjt lehetetlenséggé lett az oly Vallásban is, melynek Törvénye a Böjtölés.

- Keresztyén vagy ügyé? és a Pogány meg vér?
 Eledel táplálja a nagy erős testet:
 Debretzen formállya az ilyen életet.
 Forró nap alatt jár: szalonát, húst eszik,
 610. Zivatar közt forog, gyepen hál, bort iszik.
 Dörgés, villámlás közt, éjfélkor pusztákon
 Nyargal, kiált, kerül a tüzes lovakon.
 Setétséghez szokik: nem ismér félelmet,
 Ha körülte van is, nem lát veszedelmet.
 615. A hol egy 's más Nemzet halál közt rettegne,
 Ott, sok Debretzeni születés nevetne.
 Tudomány, okosság lakik a Tanátsban
 Vezérlő Böltsesség az Itéllő Házban.
 Fő Birája együtt első Táblájával.
 620. Ezer ügy tolmátsa oktató szájával.
 A szegénynek sorsát őrzi, takargattya,
 És el tévedt ügyét útra igazgattya.
 A ragadozókat üldözi, bünteti
 És a tsalárdokat nagyon fizetteti.
 625. Királyhoz, Hazához pennával szájával
 Tud írni, beszélni, 's jól élni okával.
 Ha nem manéros is, de jó 's tehetségese. —
 A manér 's vigyorgás, tudod nevettséges.
 Valóságban keresd az igaz érdemet:
 630. Mert a hízkeledés, tettetés; tsak szemet.
 Vagyon kebelében annyi embersége,
 A mennyit meg kíván sorsa, nemessége.
 Debretzen pénzeli itten a tájokat:
 Szekerekből tsinál Tengeri Hajókat.
 635. Milliom kavarog széllyel körülötte,
 Magába gyűjtötte és vissza küldötte.
 Tíz országról is jön belé portékája,
 Eszköze, szerszáma, 's ki faragott fája.
 Summájival tart fen itt egy kis Világot:
 640. Tenne sokasága másutt egy Országot.
 Olasz, Németek közt vólt Fejedelemség,
 Melly hozzád, Debretzen! annyi, mint semmiség.
 Mikor Vásárt tsinálsz, Vagyon Tenger vesz fel,
 Özönvizet mütattz a sok élelmekkel.
 645. Bé tölnéd szükségét most, a Kanahánnak
 Nincs oly gazdagsága, mint néked, már annak.
 Te vagy országunkban itt Alexandria,
 'S A Kárhágóbeli Rév partoknak fia.
 Itt állapodott meg a kereskedésünk,
 650. E száraz Hazában, 's jövésünk, menésünk. —
 Tengeren, más néppel, Magyar kereskedés?
 Bóldog álom! 's osztán tsupa vélekedés.
 Ha e meg lenne is, tallérral eveznénk:
 Mindenünk el adnánk, 's a pénz közt éheznenk:
 655. Mint az oly országban hol a Jövedelmed
 Legyen bár tíz ezer, még sintsen élelmed.
 Ókór szív piskóta szólgál élelmedre
 Szép virág, saláta pompás ebédedre.
 Hol tükör táblákat fektetnek elédbe
 660. Tzukor torony, ezüst láb tünik szemedbe,
 Melyet körös körül hintenek virággal:
 El visznek, 's haza mégy onnan éh magaddal.
 Nintsen ott gazdagság, ahol a has korog,
 Vidéken akár hány milliom pénz forog.

665. Még is ha álmogyák, legyen! kereskedgyünk.
 Hogy mi is Bankóval gazdagabbak legyünk.
 De hogy Austria mjt kíván magának,
 Tudni kell az ország mély okosságának.
 Hadd járjon hát azzal, a mi Bétsnek nem kell,
 670. De itthon maradunk több 's más egyebekkel.
 Mi az, mi ott nem kell? Dohány, Búza, Marha?
 Bor, széna, vagy tsak egy ökörnek is szarva? *)
 Ha idegen nemzet horgya vagyonúnkat,
 Hatszeres költségbe ejtyük királyunkat.
 675. Vagy tíz annyira kell az adót fel vinni
 És nagynek kitsinynek portiót fizetni.
 Ha Austriába a sok Bort ki viszed,
 Ott ugyan a népet mindgyárt földre teszed.
 Ebben szüksége az, hogy itthon maradjyon
 680. Ezen kívül mind kell a töb féle vagyon.
 Tehát, a ki Ura Bétsnek, Budának is
 Ezt teszi, hogy jusson az ebéd annak is.
 Nem rontya el érted otthon a módokat...
 Gazdagoknak tartják itt a Magyarokat
 685. Tápláld hát reményed a kereskedéssel
 'S Az alatt fuss, lóss itt, adással vevéssel.
 Várad, Gyula, Buda Vására Tengered:
 Szekér-kas a Hajód: ezen úsz kenyered.
 De mi a Gazdagság Országos fekvésben?
 690. Ezt tegyük végtére már, Urak! kérdésben.
 Mi tehet boldoggá a természetivel?
 Mi nyugtat, tart, táplál a jelen-létivel?
 Termés é, avagy értz, mely tested táplállya?
 Erőd, egészségéd 's örömöd tsinálja?
 695. Mit eszik az ember? pénzt é, vagy, kenyeret?
 Értz frissítheti meg benned a vér eret?
 A pénznek érdeme mindég csak abban áll
 Ha az élelmedre it ot termést tanál.
 Kenyerednek jele, de a nélkül tserep:
 700. Ha nem vehetsz véle, minden inség meg lep.
 Kenyér, bor, petsenye tehát az élelem:
 Ezek nélkül nintsen értzben segedelem.
 Száz nemzettség is él, úgy, tudod, pénz nélkül,
 De ha nintsen étel, a tested sirba dül.
 705. A hát gazdag Ország, a melynek termése,
 Apró, nagy marhája, szántása, vetése
 Táplálja életét kövérségeivel
 'S Nem hervad, sem küszdik a szükségeivel.
 Anglia tele van pénzzel, úgy állittyák,
 710. 'S Az éhezők, magok, közte fel akasztják.
 Az Ur, egy kutyáért száz aranyat adhat,
 De más a kenyérbe, egyszer se haraphat,
 És a kereskedés az okosok között
 Magára, a pénzzel, tsűf formát öltözöt.
 715. Egyik rész pompával, kintsel bujálkodik,
 A más rész ezekről éhség közt álmodik.
 Egy felől szőnyű nagy a pompa gazdagság,
 Másfelől torkon fojt a sok nyomorúság.
 A kints erőt sem ad a Fő Hatalomnak,

*) Austriának a Magyar Borra leg nagyobb szüksége van, de nem Austriába, hanem Magyar Országon, hol örökké itt maradgyék, és hozzá soha ki ne mehessek.

720. Erő és erkölts kel a Birodalomnak.
A kintses Karthágót Róma szegénységgel
El törli, 's haza tér mértékletességgel.
Termésben van a kints: a pénz veszedelem,
Ha nem járul hozzá erkölts, és élelem.
725. A Spanyol Perúnak kintse el pusztittya
Hogy a barázdáját eke nem hasíttya.
A hol a pénz bővül, a termés drágodik,
És gazdagságáru, a nép, tsak álmodik.
Ha több lesz a Bankó, fel megy tíz krajtzárra
730. Itt is, mint egyébütt, egy font húsnak ára.
Nézd már! négy ökörért ezer forintot kér:
Az a sok álom pénz, kérgyed hát hogy mit ér?
De bár legyen arany, mihent felette sok,
E tárgyamra nézve tsak oda dül az ok.
735. A köz nép köldus hát, mert tsak nagy Uraknál
Van a temérdek pénz, és a kalmároknál.
A szegénynek nem jár tengeren hajója:
Fölgyén, háza körül terem a bojója.
Egy gazdagra ezer szükölködöt tehetz,
740. Ha nintsen termések, ezektül mit vehetz?
PéNZ sem kenyér nintsen; oda van élete,
Szédelgés, szenyvedés, nyavalya a léte.
A köz nép úgy gazdag, ha a fölgye terem,
Ha barmokat tarthat, és tele a verem.
745. Búza, Zab, Tengeri, Árpa, Köles, Kender,
Tudod a kints, mellyel él a szegény ember.
A mely gazdagságot hajón szállítanak
E világ szélirül, 's nagy pénzért osztanak,
Urakra tartozik: de a Szántó ember
750. Élete módgyával ebben semmit se nyer.
Magyar! a mit vizen Hazádba hordanak,
Mint most vagy, nem tesznek véle bődögabbnak.
Bor, búza, hús, széna terem a földeden
És így, uralkodol első szüksegeden.
755. Aranyad, ezüstöd, sód, rezed, elég van,
Erdőd, meződ: mi kell hát több e világban?
Indigó, kakaó, ausztriga, tzúkor
Mind el maradhatnak: Jobb nállok a jó bor.
A pénz sokasága gazdagot gazdagít
760. És termésben mindent iszonyú megrágtt.
Ha abban vagy gazdag, mit pénzen kell venni,
Nem jó pénznél fogva szegénységgé tenni.
Terméseink között jó hogy nints Tengerünk
'S A fukar nemzetek közzé nem mehetünk.
765. A kereskedő nép el veszti erköltsét
'S Tsak fizessék drágán, el adgya Istenét.
Hijába van sok pénz, a szegénynek nintsen,
Az ember nem Úrra, 's parasztra tekintsen.
Ha a község köldus, tsak szegény az Ország.
770. Nem állhat gazdagbul soha fenn a Világ.
Termés tesz jól lakást, igaz gazdagságot
Töbre tartsd hajódnál a jó majorságot.
Terméses és pénzes? jobban melyik eszik?
Az ember bor nélkül pénzel, többet iszik?
775. Milliom forintot, Ánglus, asztalánál
Nem kél annyi bor el, mint itt, Nemes háznál.
Ha húszezer forint van jövedelmedben
Mint György király ehetz köztünk jó kedvedben.

- Kevesebb költséget tesz ki magadra
 780. És csak annyi, 's több bor mehet asztalodra.
 Hijában lesz ládád zsufolva arannyal
 Nem eszel oly sok jó bárányhúst tárkonnyal.
 Egy juh tzomb Brüzselben mindég hertzezi sült,
 De itt egy Bárónak, asztalára sem ült.
785. Német Országon is van oly Fejedelem
 Ki nem eszik mint itt, a Nemesnél lelem.
 Termésben áll tehát, rokon! a gazdagság,
 Egy kevés pénz hozzá, 's meg van a bődoltság.
 Nézzed Debretzennek Piattzát, Vásárát,
790. Betsüld meg Londonbúl, 's vedd ki ott az árát.
 Mond ki, el adója, barma, hogy mit érne
 Minden más termése ha hozzájok férne?
 Erre forogj artzal: itt van a Gazdagság
 És Úr, paraszt között el oszlott Bődoltság.
795. Debretzeni Piafz! Ó te bődol térség!
 Hol mint Tenger, habot hány a sok eleség!
 Hol a Búza kenyér, mint a Határ dombok
 Egymás mellett, soron, úgy mutatták magok.
 Mely helyett más Nemzet vakarókat mutat, (a)
800. 'S Az ilyen áldásrul még csak nem is tudhat.
 Gyümölts, sült, főtt étel itt mind véghetetlen.
 Eszköz, termés, szerszám, máshol lehetetlen.
 A Világ ez részén itt Európában
 Egy Debretzen fekszik e Földön magában.
805. Török, Lengyel, Német, 's e világ zsidója
 Piattzán, uttzáján vitorlás Hajója.
 Pénzzel, mesterséggel szolgálja vidékét
 Kintsel gazdagítván annak számos népét. (b)

HARMADIK SZAKASZ.

Az Emberi Nemzet szenyvedés alá van vettette. A Társaság-
 béli bődoltságának nyavalyája. Nyereség a mások pusztulá-
 sában. Az Isten közönséges Atya. Bődoltság állandó, e föl-
 dön nem tanáltatik.

- O! hol vólt oly Isten a ki nem büntetett
 810. Szüntelen csak adott, 's vissza semmit sem vett?
 Nintsen olyan jóság, a mely ne változzon,
 És ha bődolított, meg ne ostorozzon!
 Kit szeretett az UR örökös áldással?
 Kit áldott szüntelen, szerentsés lakással?

(a) Jól emlékezik rá az Író, hogy Olaszországban utazván, Veronába
 a Gubernátornál ebédelt, hol kenyér képiiben, valamely kis tézta súlyom
 módra vett vakarót tettek a tányér mellé, mely, keménysége miat mikor
 rágta, fogai közzül szikrázott széllyel, úgy, mint kováts pöröly alól a sisteré-
 kelő tűz, és rottyogó vas.

(b) Nem nagyub kiterjedésű Város, mint Debretzen, bővebb élelemmel,
 vagyonnal, nem találhatik sehol. Birtokának kiterjedése egész Tartomány.
 Ő egyedül oly Város, mely mesterséget, szántást, vetést, baromtartást együvé
 vett, és a maga termésével el élhet. Mitsoda Város bír 30 Határral? Béts,
 Páris, vagy London? Londonnak népe a pénznek sokasága közt, hányszor
 lett már éhel halóvá, akkor is, mikor fölgye termett? Ki hal éhel Debre-
 tzenben mikor száraság van is? Melyik Polgár akasztja fel magát szük-
 ségében, mint Londonban?

815. Izráelt veszi ki külön, kedvesének,
'S Magának választott királyi népének.
Reája javait bőv kezekkel hinti,
És a kegyelmével oltárihoz inti.
Nevekért, kedvekért ezer tsudát teszen,
820. A Zsidó e földön ki hírelt nép leszen.
El várja Istene tselekedeteit
Népének, 's úgy teszi rá rendeléseit.
Esküszik, fogadást, ígéretet teszen
Néki, 's Törvényiben véle frigyes leszen.
825. E szerint a Zsidó e Világ Istenét
Magához hajtya itt, 's ő bírja kegyelmét.
Minden teremtetést el hagygya érette...
Ellenségeivel még is meg verette.
Tsak Izráelnek van Istene egyedül
830. A világ átokra marad Isten nélkül.
Ezt a Zsidó nemzet maga így beszélte,
'S Hogy igassága van, a föld meg ítélte.
A hogy Izráel tész, Istene úgy rendel :
A hogy 's mint szállítyák, ahoz képpeszt felel.
835. Mely szerint úgy láttzik, örök Végezése
A nép értelmének lett következése.
Ahoz képpeszt rendelt, ahogy a község tett,
Ha te így, én amúgy : áldott, vagy büntetett.
Ez az a másszor oly kedves nép, már végre
840. Mely hijába sohajt Sábeseül az Égre,
Dög bőrön vontzollya el tünt ditsősségét,
'S Pályinka moslékba fojtya fényességét.
Az UR is mássá lesz véle a kedvében :
Hol így hol úgy mútat, röllok, tettzésében,
845. Noha az Istenség nem ismér változást,
'S Az örök Valóság magában habozást.
Tsak mi nem láthattyuk gyenge értelmünkel,
Mert az URnak titkát nem bírjuk fejünkel.
A mennyi Nemzetség e Földön lakozik
850. Istenének majd egy 's más módon áldozik.
Valaki már köztök tsak ki találhatta
Az egy igaz Vallást, 's hiven imádhatta ?
De még is ha nézed ezt, azt is sorsában
Tsak egyformán leled mind, állapottyában.
855. Egyiket sem álgya, sem bünteti mindég
Senkire sem irigy köztünk a magas Ég !
Az emberek költsön áldanak, átkoznak —
Az Egek tsendesek 's mindenkor hallgatnak.
Ostora, áldása nem követi szavad,
860. Töldhed Világodban a különös havad.
Minden Ország felett van Isten áldása !
Ostora ; bár millyen legyen a Vallása !
Átkozd szomszédodat Istened nevében.
Ki e Földnek Attya marad kegyelmében.
865. A kit ma meg áldott, holnap meg büntette :
Végezését az UR irántunk így tette.
Ki dicsekedhetik külön kegyelmével ?
Ostoba mondgya ezt el tévedt eszével.
Nem Vallásod húzta reád esetedet,
870. Te is jól szolgálod, mint más, Istenedet.

Az Isteni Végezés és akarat, a Természetben nyilatkoztattya ki magát; mely szerint az Esetek, nem kényszerítő Végezés által lesznek, hanem a Természet szabad műveiből származnak, és renden kívül való Isteni akaratra nem mutatnak.

- Ne sijjesszük magunk az Egek Titkába ;
 • Tsak a Természetet vizsgáljuk magába.
 Mindenhatóság ez, és Istent magyaráz,
 Képződésünkbul sok álmokat ki ráz.
875. Isten akarattya hogy e Világ ilyen
 És magát olyannak adgya ki, a millyen.
 Hijába feszíted Hited, böltsességed,
 Mert Természetben van veszted, reménységed.
 Már, a Természetet Istened formálván
880. Itt ismerheted meg, munkáját tsudálván.
 Ez igaz tolmáttsa szent akarattyanak,
 Mutató tüköre örök hatalmának.
 Száz Nemzettség hirdet rólla hazugságot,
 De mivében keresd e nagy Valóságot.
885. Ki hitet el, hogy nem az Isten teremtett ?
 De minden Próféta igaz Papja nem lett.
 A mit a Teremtés mond, az, Isten szava,
 A beszéd az ellen tsak bolondok hava.
 Egyez az örök *Rend* örök Istenével
890. Nem küszködik keze a Végezésével.
 Ha Természet nintsen, tehát *Rend* sem lehet.
 Az Isten, semmiben, törvényt is, hogy tehet ?
 Nohát, munkájával nem ellenkezhetik
 Tette, akarattya nem veszekedhetik.
895. A Mindenhatóság oly Rendet hogy tenne
 Mely böltsességének ellenére lenne ?
 Ó te! méj Természet magyarázd sorsunkat
 Kárunk, nyereségünk ; ismérjük magunkat.
 Mutasd, hogy az Ember mint bánik magával,
900. Zűrzarar éltevel, 's viszontagságával.
 Körülte esetét mindég maga fonnya
 És úgy álmélikodik, hogy meg gyúlad honnya.
 Sűrű várost épít ; bé fedí tetejét
 Náddal, vagy zsindellyel, 's alá vonnya fejét.
905. Egymáshoz ragasztya számtalan kunyhóját
 És belé duggattya százezer motyóját.
 Naponként tíz ezer tüzet is feléleszt
 Száz fuvó is páhog : süt főz, lángot gerjeszt.
 Ezek közt a harag titkon szívében ég.
910. Mérges irigységgel büntetett meg az Ég!
 Ez az a tűz, a mely bolondsággal együtt
 Házad fedelébe rejtekben üszköt üt.
 Vagy a sokaság közt szerentsétlenségbül
 Valamelyik ház, mint ágyú, tüzzel ki sül.
915. A hol sok az ember, sok a gonosság is,
 Vagyon sok gondosság, vigyázatlanág is.
 Elég egy bolond is ilyen pusztításra,
 És egy vigyázatlan e szörnyű romlásra.
 A mit száz ezer kéz száz esztendeig tesz,
920. Sokszor egy esetenél fogva semmivé lesz. •
 Erosztrates maga a Világnak mivét
 Tsudáját el törli 's rajta hadgya kezét.
 Neve hozzá ragad az emlékezethez,
 Halhatatlansághoz, 's bolond nevezethez.

925. Nem bánya! legyen bűn, csak hogy ismértessen
 És neve e földről el ne töröltessen.
 Itt az Embereknek oly tselekedet kell,
 Mely jót szüljön vagy kárt, Egekig hasson fel.
 De több erőt is ad a veszedelemre,
930. Mint a fen tartásra és segedelemre.*)
 A ki Országot dúl, Nemzeteket pusztít
 'S Öldöklő fegyverrel fél világot hódít,
 Ditsóséggel fénylik rettentő nevében. . .
 A jó ember ki sem tettik érdemében.
935. A szelédség, tudod, magánosan jár kél:
 Setéten bujdosik, zűrzarvarban nem él:
 El rejti körülte jó tselekedetét,
 Nem ditséri magát, nem hirdeti tettét.
 Több hir név is ragad itt a pusztításhoz
940. Mint a kegyelemhez, és szánakodáshoz.
 Hogyha Debretzenben mindent helyre tennék
 Tudom, érdememet, úgy még se hírelnék,
 Mintha Berg-opzomot venném meg fegyverrel,
 És egynehány ezer agyon vert emberrel.
945. Az ember magának tsinállya romlását,
 'S végezésre veti osztán pusztulását.
 Ki keresi benne érdemének árát
 Hogy meg térítse most Lakosidnak kárát?
 A Világ Naggyai ezer milliomként
950. Szórják el kintseket a rontásra, önként.
 Gyűrűért, függőért, száz ezeret fizet
 A nagy úr, 's tenéked tíz forintot se vet.
 Hívalkodásának áldozik pénzével
 Kővével ditsekszik, és nem érdemével,
955. Mely erköltseire sehogy se tartozik,
 És boldogságáról véle álmodozik.
 Mi haszna ditsekszik hát buzgóságával,
 Ha ott sincs, hol Titus volt Pogányságával?
 Abbul áll, ha egy kis alamisnát adnak
960. Azt is a szegények, 's a nagyok hallgatnak.
 Ó! mitsoda Jóság hadgya ott adódat
 Hü Város! hogy véle segíthesd magadat!
 Milliókat adtál már a Tárházakban.
 Halhatatlan lettél, 's mindég élsz javadban.
965. A király, magának ad, mikor meg épít,
 Kamaráját tölti véle, ha fel segít.
 Mennyi kintset adnak a verekedésre
 Ország dulására, és ember ölésre!
 De tíz égett kunyhót fel nem építhetünk:
970. Sorsát panaszoljuk, 's rólla nem tehetünk.
 Inkább szeretném e Várost helybe tenni,
 Mint tüzzel, fegyverrel Országokat venni,

*) *Jegyzés.* Ezeket elmélkedve, egy gondolat ütött ki homlokom alól; ide festem. A Pogányok közt való Eseteket mitsoda különös Végezés vezeti, kiknek sorsok mindég tsak egy oldalra dül, mivel az Idvességnek uttyát a Gondviselés, előttök bé zárta. Ezekhez Isteni kegyelem, és Sz. Lélek soha se járulván, mi mellett lehetnek jóltévők, kegyesek, érdemesek? Miért igazgattya őket jóra az örökké való Jóság, ha poklokra vannak vettette? Minek jóságos tselekedet annak, a ki kárhozat? Titus, Antonius, Epictétes, Sokrates, Aristides, Fócion 's a t: hogy hogy lehetek igazak, Istenfélők, jók, érdemesek, ha sorsokat az igaz Isten poklokra hagyta? Vagy természet által volt akkor is minden, 's most is? vagy Titusra is nézett az Isten.

- Hol mentül nagyubra megy a győzedelem
Annál messzebb terjed ki a veszedelem. —
975. De az ily kívánság magános Böltsekre
Tartozik, 's nem hat fel a Felsősegekre.
A Filozofusok soha se gazdagok
Kevéssel meg érik: zabolázzák magok.
A makats szerentse fúj kevélységekre,
980. Hogy le nem húllanak előtte térdekre.
Hogy mint vak bolondot hason nem imádják,
És ajándékait nagy vázakra hagyják.
A gazdagok pedig ritkán adakoznak:
A hol nints szenyvedés, ott nem szánakoznak.
985. Szükölködő tudgya az éhezöt szánni:
Betegségben sínlett tud beteggel banni.
A vendégségére ki vét száz ezeret:
Szökdös pompájára: örömeiben nevet.
A szegényt ha pusztúl, únalommal nézi,
990. 'S tölle lépéseit ódalra intézi.
Istenére hagygya szükségét, inségét;
Maga, palotáján hordgya fényességét.
Erkölt, tudományra kevés a szüksége,
Pénzzel hozza helyre ezt ő kintsessége.
995. Áldott légy sorsomban te bődlog szegénység!
Te benned tenyésznek ész, érdem, emberség.
Talán Felső karban kints közt neveltetve
Méltósággal, fényes pompával éltetve
Én is kába volnék eszetlenségemben,
1000. Tudatlanságomban, és kényességemben.
Az Embert, munkára szüksége éleszti:
A nagy kints, életét puhaságba veszti.
Az érdem, tudomány szegényekre marad;
A ki gazdag, élhet, mond, 's érte nem fárad.
1005. Amaz nem segíthet, mert nints tehetsége,
Ennek pedig meg vét pompás kevélysége.
Az ember, tsak külön birtokát szemléli,
És hol kap több hasznót, igaznak azt véli.
Minden Ház nép külön nemzet, Tartomány lett,
1010. És kapuján belől különös szokást vett.
Önnön vagyonában láttya bődlogságát
Más társán ott hadgya a nyomorúságát.
A szomszéd egymásnak idegen Tartomány
Bé zárt udvarával: 's nints nállok adomány.
1015. A ki még más Falun lakik; Tenger sziget.
Mit gondolsz annnyirül vélle, ha fel éget?

A Siralom, és Öröm; az Élet és Halál egymásban laknak, 's
magok szülik magokat.

- Minden viszontagság uralkodik rajtunk
Együtt laknak bennünk életünk, halálunk.
Az öröm bút terem, a bú örömet szül. —
1020. Az anya haldoklik, 's ölére kised ü.
Reá mosolyodik: felejtí fájdalmát,
Hogy véreben láttya újra lenni magát.
A Halál is, tudjuk, életben tenyészik
Születve haldoklik 's tsendesesen enyészik.
1025. Elevenség által készíti munkáját
Le-téven nyakadrúl a siralmas igát.
Mind élet, mind halál egymásba lakoznak

- E nagy természetben, 's szívünkön haboznak.
Hogy szabadúly hát meg szenyvedéseidtől?
1030. Mely móddal légy bődög könyhullatás nélkül?
Hol találhatod fel itt a bődögságot?
Hogy leled fel benne az állandóságot?
A Természet Rendin, és valóságában
Sehol sem álhat meg, még is mindenűt van.
1035. A halandóságban minden emberrel köz,
De állandó formát magára nem öltöz.
Bölcsnek, együgyűnek, szegénynek, gazdagnak
Adgya javát, a ki meg szerzi magának.
Nints királyi székhez kötve valósága;
1040. Kúnyhóban is terem szörnyű ritkasága.
A szegény együgyű Uránál boldogabb,
De nem érzi, mivel nálla tudatlanabb,
A nagy Rang, melyben már a tanult okosság
Mutatná, miben van az igaz bődögság,
1045. Hányattatása és szükségei miatt
Életével soha oda el nem juthat.
Igy hát, a ki bődög, tudatlan: nem érzi,
A tanultat pedig a sors mindég vérzi.
Tünő szempillantás, lásd! a bődögságod
1050. Meg érzed: el tűnik: ez nyomorúságod.
Kedvesdre tanálsz: egy órában örülsz,
El bútsúzik tőlfed, 's osztán bűba merülsz.
Úgy, mint a repeső madár ágról ágra
Szökdösik sipogva széllyel e világra.
1055. Nem köti meg magát, sehol sem állandó:
Meg jelenve tűnt el, mindenűtt mulandó.
Egy szempillantásról más szempillantásra
Ugrik, szökik, szalad, 's úgy taszít bánatra.
Mint egy Hajó, mely a szélveszek közt tűnik,
1060. A dörgés villámlás felette nem szünik;
Mélység magasságra széllyel ragattatva
És a kőszálaktul öszve szaggattatva:
Olyá lett veszélyes életed, uttyába,
Mely Zivatar között síjded halálába.

A Természet Ostorának nemei.

1065. Nézzed hát az Embert a nagy Természetben
Vedd sorba tsapásit az örökös Rendben.
Tűz, víz levegő-ég lehet ellensége:
Önnön természeti 's ösztöne insége.
A harag, vágyódás, bujaság, irigység
1070. Nagyra törekedés, hír, név, és fősvénység,
Halandó sorsunkra töb Menykövet szórnak,
Mint a fellegekből a dörgések adnak.
Nints ilyen veszélye töb a Természetnek!
Leg nagyub ostora rajtunk az Egeknek!
1075. Ez az a háború, mely soha nem szünik,
És el lövött nyila titkon, nyilván tűnik.
A világ egymásra szembe, mind mosolyog,
De dúló menyköve setéten tébolyog.
Mikor read nevet, hátúlru vakon üt,
1080. Szívedet harapja, és tsendes tűzén süit.
A mi itt nyereség, amannál pusztulás,
Erül gazdagodás, amott széllyel dúlás.
Mikor ennek veszte, szerentse mássának

- Hogy lesz segedelme felebarátságának?
1085. Mihent nyereségét szomszédgya vesztében
Találja az ember, fel fordul fejében.
Bóldog Törvény szerzés! te, tulajdonosság!
Mond meg hát, mire ment benned az igasság?
A Természet mindent ösztönéhez módol;
1090. A Tudomány pedig Törvény által rabol.
A vágyódás, ösztön, mint ordító szélvész
Törvénnyel mendörög, 's életünk, közte vész.
Tudomány, mesterség villámlik közötté
Mely sorsunkat sokszor földre lövöldözte.
1095. Az idő veszélye annyit el nem dülhat
A bóldogságunkban, mint ez az indulat.
Nem menydörög az Eg szüntelen felettünk
Bátorságban nyugszik alatta életünk:
Tévelygő Menyköve a szelek közt szalad,
1100. Ritkán száll fejünkre; mellettünk el halad.
De az indulatok égetni nem szűnnek,
És ki lőtt nyilai mindég tzelba lönnék.
Ellened lázasztják a Természetet is
Tűzet gerjeszt rajtad, 's viszen rád fegyvert is.
1105. Mint a Vezuvius magában füstölög,
'S Pestissel pöfögő tűzében gőzölög.
Irigy mérge vakon a szomszédgyát süti;
Ez érzi, tapasztya, 's titkon vissza üti.
Mikor már nagy tűzök világra ki hatnak
1110. Országot pusztítanak, 's égéssel múlatnak.

Nyereség, a veszteségben.

- El égtél: magadat újra építenéd,
Felebarátidat segítségére kérnéd.
Kárvallásaidra sohajtva felelnék,
És áraban mindent nagyon fel emelnék.
1115. A mi kell, az árát hat annyira teszik
És hogy el pusztultál taksáját meg veszik.
Vesztledben találják nagy nyereségeket,*)
A haszon, nézd! hogy fel fordította fejedet.
Mihent a károdból osztán gazdagodik,
1120. Keresztyénségéről másként gondolkodik.
Kívül szánakozik: a szívébenn örül,
Hogy egynéhány kéve nádért ennyi kerül. (‡)
Mely dolog, ha égés nintsen Debretzenben,

*) A nádkévének százát a Réti Gazdák fel vitték kilentz Rforintra. Ezt is úgy, hogy 50 réti kévéből tsinál százat; tehát 50 kévéért esik kilentz Rénes. Deszkát, fát, hasonlóul fel vitték.

(‡) Sokat törekedünk rajta Generális Gyűléseinken, hogy Bihar Vármegyében árvíz, és nád ne legyen. Azomban a Nád a népnek véghetetlen jövedelme; portioja, ételme, épülete. Kárt nem teszen, mert há az Esztendő bőv, a búza öt máriás, az árpa tíz garas. Van hát föld is elég. Akkorra való dolog, mikor úgy leszünk Helységekkel megrakva, mint Hollandia. Azomban, hogy árvíz ne legyen, a Bihari, Belényesi havasokat kellene helyekből el hordatni. Gyermekség! Jó, hogy a nádnak el pusztításával, rétek kiszárasztásával minden igyekezetünknel fogva is semmire se mehetünk, mert e véghetetlen szárazságokban, az Ország és ezen Vármegyének barmai el vesztek volna. De szárazságban a rétek gazdgitanak szénával, és marha teleléssel; másutt nints segedelem.

- Lehetetlen eset az örök életben.
1125. Rémitő áron kell tehát meg vétetni
 Azt, a mi oly gyakran fel szokott égetni.
 Sok módos keresztyén ekként szánakozik
 Keserves sorsodon, 's ezzel adakozik.
 Bóldog keresztyénség! a kiknek fejekben
1130. Lakol, 's sehol sem vagy tselekedetekben!
 Mitsoda nyereség, mely el pusztulásból
 Megyen erszényedbe, és könyhüllatásból?
 Hogy a mit meg hagyott még a tűz, te vedd el,
 'S Ugy háláld az ÚRnak hív, buzgó lélekkel,
1135. A ki reménységed felett gazdagított
 Hogy a sors menyköve másokat pusztított.
 Lássad! a Fösvénység, mint tűz, tsak úgy éget,
 Azért hogy veresre nem festi az Eget.
 Szomorú színt mutat ez, hív Vallásunkban,
1140. Mely jóra kényszerít a Tudományunkban.
 De már szokássá lett tsak szájjal vallani,
 És törvényeiről álomban hallani.
 Sok, hite érdemét tsak imádságába
 Tartya; és hogy híven el jár Templomába;
1145. De jó tett fejében szemed is ki ássa
 Némelyik, 's, örül, ha másén hízik hasa.
 Ó, hív Keresztyének! mért nem követitek
 Az ÚRnak értelmét: talán nem értitek?
Jóságos tett nélkül a Hit haszontalan,
1150. S, Örök bóldogságod, nálad bizonytalan.
 Minek imádkozol, mint oly reves Barát.
 Ki dolog 's adomány nélkül féli Urát?
 Jótéteménybe van hidd el, igaz szentség,
 Ebben gyönyörködik az Örök Istenség.
1155. Másokon segítve szerezhetz érdemet:
 E nélkül mért hordod a keresztyén nevet?
 Vallásban tsak szokás, nem idévezit, tudod,
 'S Ha mondod, keresztyén vagy véle: hazudod.
 A keresztyénségre Jótselekedet kell,
1160. Nem idévezül Lelked szokással, szelekkel.
 A mely Tudománynak jó tselekedete
 Nem lenne, nem volna jó az eredete.
 Vallásod szentségét se tsudákkal próbáld:
 Erejét jóságban, igaz tettben visgáld.
1165. Akárki papollyon az emberség ellen,
 A Tudománnyának hinne lehetetlen.
 A felebaráti kötelesség próbál! — —
 Gonoszból szentséget a tsuda nem tsinál.
 Ha Emberek ellen gerjeszt gyűlölséget,
1170. És szegények iránt szül kegyetlenséget,
 Ne hajtsa fülembe ostromnak szavait
 Ördöngösségekre vetem a tsudát.
 Az UR tudományát, érdeme próbállya*)
 A Lelkemben érzem; 's nem Tsuda tsinállya.
1175. Természetbe terem, tudjuk, az Igasság,
 Meg érzi a Lélek, mi néki bóldogság.

*) Nem annyira hiszem a Messiás tudományát Mennyeinek lenni, abból, hogy Kánában a vizet borrá változtatta, mint ebből, hogy Mennyel, mind földel meg eggyez, és az Emberi nemzetnek bóldogságát szüli; midőn így szól: *Szeressed Istenedet: szeressed felebarátodat.* Emlékezz meg, hogy a Farahó Mágussai is tettek Tsudát.

- A Jótselekedet mind Egekre mutat,
 És Teremtőd felé készíti az utat.
 Ha a buzgóságod senkinek sem használ.
1180. Néked az ÚR előtt érdemet nem tsinál.
 Nem jó tett az, mi tsak magadra tartozik . . .
 Mit tesz bé zárkozva hogy ott imátkozik ?
 Segedelemmel kel Valtásodban élni . . .
 Az embert szeretve, lehet Istent félni. ♪)
1185. Hited igasságát Jóságod próbállya — —
 A ki jót tselekszik, Istenét nem tsallya.
 E földön az Erdem mindenben Emberség :
 Ezt adta Törvényül nekünk az Istenség.
 A ki Embert üldöz, és Urát szereti
1190. Azt mondgya : hazudik, 's tsak bűnét tetteti.
 Az Isten igazság : hát a gonosztévő
 Aki üldöz, hogy hogy legyen Istenfélő ?
 Tegyük jól egymással Istenünk nevében
 Had álgya életünk ditsőült Egében ! *)

**A Természet, a Gondviselésnek titkait előlünk el rejti, és
 mindég tsak magára mutat.**

1195. Ugy láttzik, hogy mindent a Természet tsinál
 Melynek fején Isten, 's örök Hatalom áll.
 E viszi öszlönét, de amaz mütattya,
 'S Hogy megy a rugója, ember nem tudhattya.
 Mindent az Ésetek végeznek élteiddel :
1200. Nem tudod mit háritz el könyörgésseddel.
 A mely eset rád ront, újjal azt mütatod,
 Mi maradt rejtekben, soha se tudhatod.**)
 Az Idő, sorsodat magával ragadgya,

♪) Akárhogy hányya vesse magát az Emberi Ertelem; és ha annyi Tsuda támad is felettem, mint a fergeteg, de még is örökre igazság marad ez, hogy valamely Dogma az Emberi nemzetnek nyúgodalmával, és Társaságbeli bődoltságával ellenkezik, egy sem igaz e világon. Valaki szomszédgyát tsak annál fogva nem ismeri felebaráttjának, hogy vélle nem egyez, pestis a Társaságban.

*) Nintsen olyan ember, akármitsoda Vallásbéli szokással, tudománnyal éljen, hogy általa az iránta való felebaráti kötelesség nállunk, fel függesztethessen. Tsak a mondhattya, hogy valaki Vallásával nem él, nem felebaráttya, a ki elébb meg bolondúl, hogy ez által meg veszve marja a természetet. Mitsoda Istenség osztaná az Emberi Nemzetet külömb-külobmféle értelmekre, hogy annál fogva verjék magokat agyon költsönbe, mely részeg veszedelem néki, mennyei gyönyörűségére szólgállyon? Az Emberi Kötelesség, Világ Vallása : Minden Dogma fin finistaság, mely magát ennek ellenébe teszi. A vízbe haldokló zsidót tsak úgy kihúzóom veszedelmébül, mint a Papomat, ha tehetem. A többi tselekedet is így megyen.

***) *Jegyzés.* Tsak ezt mondom, hogy a gondviselés már most, magábul a tsudateteleket egytállgyába ki rekesztvén, minden eset természet szerint valóvá let. Legaláb úgy láttzik. Nem állitom, hogy ha Istened ugy akarja számodra, a repülő homokon is kaszára való mezőt ne teremtsen, de e szerint minden különös gondviselésben tsudának kellene lenni, a mi már semmiféle esetben nem gyakoroltatik, az az nem tapasztaltatik. De ha van is oly különös gondviselés, magát annyira természethez szabja, hogy néked ugyan irántad való munkáját attól külömböztetni, nem lehet. Soha se jöhetz olyan esetbe, mint a saraptabéli özvegy : Sidrák, Misák, Illés, Jónás sat. Minden eseted természet szerint való; ugy láttzik.

- Hol meg szegényíti, hol gyümölcset adgya:
1205. Mikor a nap heve vetésed emészti
És szemed láttára élelmedet veszti,
Ajakadra fakad fel fohászodásod,
Egerekre emeli keserves panaszod.
De e nagy Természet néma állásában
1210. Nem változik, 's tsak úgy marad forgásában.
Minden esdeklésed el marad magadra
Nem gondol károdra, nem tekint hasznodra.
Az idő forgása, kezded, okosságod
Ahogy tesznek, úgy van károd, bődökságod.
1215. A szárazító szelek nem érzik létedet,
Sem a napnak tüze síró életedet,
Meg emészti füved: el veszti barmaid,
Hijában kiáltasz; nem hallya szavaid.
Ez a nagy Teremtés bé nyél méjségébe,
1220. Nem érez, és el rejt a setétségébe.
Mint a Tenger színre ki esett tsep olaj,
Annyi kebelében az egész Ember faj.
Ki tudgya határát a ki terjedésnek.
A világosságnak, 's e nagy Teremtésnek?
1225. A *Mindenre* nézve nem vagy egy gondolat,
És testedben vóltod, olly tsak mint az állat.
Az Árviz meg indúl, mely rohanásával
El kapja élelmed sebes futásával.
Ném kérdi, a házat és boglyát, ki rakta?
1230. Meg kapta: néki dült, 's onnan el takarta.
Mint a rabló sereg a szép vagyonokkal
Halad, habzik, düllöng, fut zuhogásokkal.
Örvényébe teker, ha a sebjének dülsz,
Mélységére szállít, és fenekén meg hülsz.
1235. Nem sirat: nem láttya hogy a halak tépnek,
Soha se tudot ő deréknek, sem szépnék.
Meg fojtot, nem tudgya: benne vagy, nem érzi
Mi vóltál, mi lettél? soha se kérdezi.
Nem tud törvényedrül, nem megy számadásra,
1240. Nints szánakozása: nem tekint Vallásra.
A Tüz, fedeled közt ha ki kap, fel rijjad,
Nem tér meg uttyában, akármerre hijjad,
Még a Szent Öltárt is hamvába temeti,
És az esedezést vak mérge neveti.
1245. Panaszló szádat is ha közel kaphattya
Megsüti, és egész tested, egy falattya.
Nem ment meg mérgétül sem nemed, sem Szented,
'S Ha bé fal, el nézi, hogy meg égj, Istened.
Meg szünt tsudáitól, és az életedért
1250. Nem ront Rendet, látod, sem könyörgésedért.
Aratáskor hóért hijába könyörgesz,
Mert tsikorgó idő kérésedre nem lesz.
Egyéb módgya is így van a Természetnek
Állása, forgása, oka az Esetnek.
1255. Mutass egy Esetet a Természet felett?
Az ÚR, tsudát már most melyik fiáért tett?
Az Örök Nagy *Minden* nem láttya hol állasz
Sorsod merre vontzol, és benne hol mozgasz,
Éltető állatok szülik küszködését,
1260. Ezek által fajzik, 's teszi öldöklését.
Zürzavar tengere véghetetlenségén
Még *valami* se vagy: nem láttzol térségén.

- Vágyódásaidra tegye mozdulását
Fel emelkedését, és alá szállását?
1265. Egy ember meg szállal, a Teremtés hallya,
És fordulásait kedvére tsinálja?
Te igazgathatnád az örökös Rendet,
Szolgálatra kérvén erős Istenedet?
Engedelmes legyen a Természet érted,
1270. Hogy a Teremtőjét reá szóval kérted?
Úgy, mintha egy szűnyog dorombolására
Meg indulna a Hegy ki mozdulására.
A Menykö vakon fut, 's ha uttyába tanál
Bár ki légy, agyon út, 's bé fedez a halál.
1275. Hadd legyen Végezés, mert a Menykövet is
Isten teremtette, és életedet is.
A fagyos felleeknek jeges darabjai
Omlanak mint Zápor, 's rontanak halmai:
Ostrommal püsztittya meződet, hegyedet
1280. El veszi borodat, és a kenyeredet.
Mindent öszve tör, ront: nem tér ki uttyából,
Rómának, Londonnak földjén keresztül dúl.
Rohanó kövei nem kérdik Hitedet,
Vallásod, szokásod, sem semmi Szentedet.
1285. Kit vet ki tsapása alól a Természet?
Kit nem áldott néha, és kit nem büntetett?
Még a Föld alatt is Zivatar kavarog
A menydörgő szélvész mélységben is forog.
A föld meg rázkodik: a Világ el ijjed
1290. *Lizabon* meg indul, és gyomrába sijjed.
Hidgyed, hogy az Isten tsak Téged szeretett,
És Rómából adott néki tettző Hitet,
De azért meg nem tart a veszedelemtül
Sem egy, sem más, 's élted mélységébe le ül.
1295. Fel rúg a változás kevély álmaiddal,
'S ott vagy, hol minden más, méltóságaiddal.
Várást, falut nyél el a mélység örvényne,
Ez a Természetnek titka, 's szövevénye.
Jó, rossz, igaz, gonosz, kitsiny, nagy, éltében
1300. El vesznek, s a gyermek Anyjának méhében,
Még világra se jött: és már büntettetik:
Születése előtt hal, 's el temettetik.
Hová lesz Lelkével Attyának vétkéért?
El vész é, hogy esze e földön meg nem ért?
1305. A Természet maga teszi mozdulását,
De elébb Istene tette meg-állását.
Nem viszi különös akarat esetét:
Nem változtathattya az ÚR önnön tettét.
Gyilkossá, tolvajjá lenni Végezésből,
1310. Országot rabolni illy kényszerítésből
Nem fér értelmekben e világ Attyáru,
Ki örök Irgalmat hirdetett magáru.
A Sas a fellegből hová botsátkozson
E földre le, 's mellyik halmon álmodozson?
1315. Nem örök Végezés, mint teremtetése
És repülésére lett rendeltetése.
Szabad akaratból készül el Esetünk:
Jóság, gonosság közt hánykódik életünk.
Ne vádold tetteiben Istened Jóságát,
1320. Sem gonosságodban örök Igasságát.
Okosságod adta hát gondviselésül:

- Ha nints józan elméd, a szerentséd el ül.
 A nagy Eseteket, mellyekről nem tehetz,
 Szenyedni kell: ésszel ellenek nem mehetz.
 1325. A tűz a fellegbül ha rád száll, el nézed,
 Meg üt, dolgod bár mely nagy ésszel intézed.
 Hanem a mely Eset eszedtül kezedtül
 Füg, akaratoddal jön a Végezéstül.
 Emberi elmével ezeket így látod:
 1330. Istened mit végez Egében, nem tudod!

VÉGE.

A debreceni 1802-iki borzalmas tűzvészt részletesen leírta Keresztesi József a maga naplószerű *Krónikájában* (387—94. l.), valamint, e Krónika alapján, Szűcs István *Debreczen városának történelmében* (III. k. 832—35. l.); Szűts Sára debreczeni leány-poéta pedig ily című versezetében örökítette meg a rettenetes esemény emlékét: „A Debreczenbenn 1802-dik Esztendőben Junius 11-dik napján történt Nagy Tüzzről íratott Versek, mellyeket a' több házi dolgai között készített Szűts Sára Debreczeni hajadon Leány, Tsakhamar a' meg-történt veszedelem után. — 1802.“ (Sr. 15 lap.)¹⁾ E tűzvész alkalmával pusztult el Csokonai háza, virágos kertjével, maga által csinált rózsasalugasával s terebélyes, öreg bodzafájával együtt. E nagy égésről ő is többször megemlékezik. (Gróf Széchenyi Ferenchez és Ferencnéhez írott leveleiben, *A szélhez* c. ódájában stb.)

Bessenyei fenti 3 szakaszából álló költeménye leíró s egyszersmind bölcselkedő vagyis ú. n. tanköltemény is. *A Természet világa, Az embernek próbája* c. s egyéb műveiben is tárgyalt vagy megérintett gondolatokat fejteget ebben, melyeket a nagy tűzvész hatása váltott ki lelkéből az örökkévaló Istenről s az ő gondviseléséről, az embernek Istenhez, a világhoz és a természethez, a jónak a rosszhoz való viszonyáról.

A nagy szerencsétlenség közepett is rendületlenül hisz és bízik Istenben, a kárvalott családapával együtt, mert tudja, érzi, hogy van isteni jószág, örök gondviselés: mennyei gondosság. Tapasztalata szerint Isten világában az öröm és bánat, az áldás és csapás, a jutalmazás és büntetés egymást váltogatják. Ma az egyik, holnap a másik lesz osztályrészünk. Ma megostoroz, holnap jól tesz velünk az Istenség. Bölcselkedő költőnk e felfogása a biblia tanításában gyökerezik. Fülünkbe cseng Pál apostol intése: Akit szeret az Ur, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, valakit fiává fogad. (Zsid. XII: 6.). — A természetben nyilvánuló állandó, nagy rend Isten teremtése, isteni végezés. Nincs eset, nincs hatalom, mely azt megváltoztatná. A természet törvényeiben az isteni bölcsesség és isteni hatalom napfényre ragyog. Az ő törvényeiben rend és összhangzat uralkodik. Azokban nincs hiba, nincs tévedés, nincs változás sem. Az örök végezés titkában tartja sorsunkat. Száz érckapu zárja el könyvét előlünk. Ez ismét bibliai gondolat. (Lásd János Jelenések k. V. részét, a 7 pecséttel lezárt sors-könyv-

¹⁾ Szűts Sára emez önmagát fitogtató, költői hajlamával dicsekvő, alkalmi, ma már igen ritka versezetét Csokonai *Szűts Sára koszorúja* c. satirikus költeményében „gyarló soru,“ „tznás versnek“ nevezi. (Lásd: *Adalékok Csokonai költészetéhez a sárospataki könyvtárból* c. közleményünkben az IK. 1917. 64. l.)

ről, melybe senki sem tekinthet be.) Sorsát senki el nem kerülheti. Ha az ember előre látná, tudná a maga sorsát: dacolna az Éggel: az örök végezésel. „Nem lehet embernek látni olyan napon, mely még fel nem derült.“ A világ mulandó, de az isteni végezés örök. — Fölveti azt a kérdést, hogy mért szenved az ártatlan s mért nyugszik a gonosz? — ami ismét bibliai gondolat. (Olvasd Jób könyvét!) Az életben előforduló különféle esetek (tűzvész stb.) nem kényszerítő végezésből vannak, hanem az idő fordulásai s a természet szabad művei s rendkívül való isteni akaratra nem mutatnak s így nem örök rendelések. Isten pl. senkit sem kényszerít arra, hogy halálba rohanjon, de ha valaki a magasból leugrik: elpusztul. Ennek persze ön-maga az oka. Ha valaki ölni megy: nem az Úr keze viszi lépéseit, hanem a természet által teszi meg bűnét. A tolvaj is saját akaratából lesz tolvajjá. Isten nem tesz gyilkossá, tolvajjá egy embert sem. Nem kényszerít a borítalra sem. Saját akaratából tesz az ember jót vagy rosszat. Isten végzése az, hogy az ember legyen okossággal.

A szerencsétlen eset nem mindenkor a bűn büntetése. Debrecenre sem bűne, gonoszsága hozta a tűzvészt. A teremtett világban az egész teremtést kell nézni s nem *egy* eseteket s úgy kell itélni főokáról: Istenről. (Egyezik itt e gondolat a *Term. vil.*-val. 1139—40. sor).

A II. szakasz Debrecen városának múltjáról, érdeméről azon korbeli viszonyairól szóló leírás. A III-ikban azt fejtegeti, hogy az ember szenvedés alá van vetve, továbbá, hogy az Isten «közönséges Atya», azaz az egész emberiségnek gondviselője, változhatatlan valóság, akinek titkait értelmünkkel nem vagyunk képesek felfogni. (Ez is a biblia tanítása. Lásd: Róm. XI: 33.) Ne merüljünk bele Isten titkainak kifürkészésébe, mert azokat úgy sem ismerhetjük meg, hanem vizsgáljuk a természetet, annak életét, mely Istent magyarázza. Isten rendelése, hogy e világ olyan, amilyen. Hiába feszítet hitedet, bölcseségedet: olyan marad, amilyennek Isten teremtette, akit a természetben ismerhetünk meg — munkáját csodálván. A természet, melyet Isten formált, igaz tolmácsa az ő szent akaratának s mutatótükre örök hatalmának. Amit a teremtés mond, az Isten szava. A benne uralkodó rend és Isten mindenhatósága egyeznek egymással és sohasem ellenkeznek.

Fejtegeti azt is, hogy az emberi életben a boldogság olyan, mint a repeső madár, mely ágról-ágra szökös és sehol sem állandó. Az élet olyan, mint egy szélvész, villámlások, sziklák közt futó hajó. De azért nem állandó boldogtalanság, nem állandó szenvedés, de viszont a boldogság sem állandó. Buzdítja a keresztyéneket az Isten törvényének követésére, mert szokássá vált csak szájjal vallani a vallástudomány igazságait. Jóságos tett nélkül a hit haszontalan. (Ez is a biblia tanítása. Jakab II: 17. 26.) A jótéteményben van az igaz szentség, ebben gyönyörködik az örök Istenség. Elítéli a fősvény gazdagokat s dicséri a másokon segíteni kész szegényeket, akikben tenyészik ész, érdem (t. i. a másokon való segítség által), emberség. A fősvény ember nem érdemli a keresztyén nevezetet. Bessenyei nem azért tartja a Messiás tudományát mennyeknek, mert csodákat tett (pl. a kánai mennyegzőben), hanem azért, mert azt tanítja, hogy szeressed Istenedet, szeressed felebarátodat. Az ember hitének igazságát jósága próbálja ki. Buzdít bennünket: Tegyük jót egymással Istenünk nevében, hadd áldja életünk

dicsőült egében. Az ember imádságával, Isten akaratát, törvényét, rendjét nem változtathatja meg. Csak olyat szabad kérni Istentől, ami az ő örök törvényeivel nem ellenkezik. Balgatagság volna pl. aratáskor hóért imádkozni. Az ember élete jóság és gonoszság közt hánykódik. Amit az ember tesz, azért ne vádolja Istene jóságát, örök igazságát. Bessenyei e művében is, melyet Voltaire-nek a lissaboni, 1755-iki földrengésről írt tanközlteménye mintájára s hatása alatt készített (két helyen utal is reá), mint bölcselkedő tanítómester áll olvasói előtt. Célja nyilván az, hogy őket a borzalmas esettel kapcsolatosan oktassa, nevelje, az isteni gondviselésbe vetett hitüket erősítse, hogy az ilyen szerencsétlenség meg ne ingassa az Isten világában uralkodó örök, változhatatlan rendről vallott meggyőződésüket s őket a szerencsétlenül jártak iránt könyörületességre, azok fölsegelésére, jócselekedetre buzdítsa. Egy folyton-folyvást tépelődő, önmagát emészítő, sokszor kételyekkel is küszködő poéta-lélek őszinte megnyilatkozása ez az értékes költemény.

HARSÁNYI ISTVÁN.

ARANY JÁNOS SZÉLJEGYZETEIBŐL.

Aranynak a birtokában volt könyveibe írt széljegyzeteiből azokat mutatnám itt be, melyek vele szorosabb összefüggésben vannak s így vagy életrajzi vonatkozásúak vagy pedig szövegkritikai adatok.

I. Önéletrajzi vonatkozásúak.

Könyvtárában van német fordításban Hugó Viktor összes munkáinak 1836—38-iki kiadása;¹ rövid pár évvel megjelenése után² s minden bizonynyal Szilágyi István útján kerülhetett hozzá. Az egykori «cél nélküli cél felé sóvárgó» Arany az előzetőrésről való másodszeri lemondás után sem tud közönséges emberré lenni. A házaselet boldogságában sem képes ábrándos céljairól lemondani, «bár nem reméli, hogy elérí valaha őket.» Dereng előtte egy szebb jövő s mindenben nehezét kereső ösztöne újabb és újabb olvasmányok felé hajtja. Mellette az irányító kéz: a Szilágyié s mutat, vezet a poéta dicsősége felé. Az ösztön öntudattá, akarássá lesz, s míg az előtte levő mű irodalmi és esztétikai fejezeteit olvasgatja, egyre komolyabban gondol az írói, költői pályára s a fellépésre.³

¹ *Victor Hugo's Sämtliche Werke* I—XVII. kötet. A VII. hiányzik. Druck u. Verlag J. D. Sauerländer. 16-r.

² Következtethetünk erre a II. kötetben található jegyzőköri aláírásából is.

³ Teljesen ilyen lelkiállapotot mutat e kisebb tanulmányok olvasása: *Über einen im Jahr 1820 aufgetretenen Dichter. Über das Genie. Satyrer und Moralisten. (Egy egyszerű beszélyke s az Elveszett alkotmány!)* *Kritische Fragmente, Plan einer Tragödie. Über André de Chenier. Claude Gueur.* A X. kötetből csak ezek vannak felvéve.